

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ (ВІЙСЬКОВОЇ)
АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Затверджую
Ректор Галина ПОНОМАРЬОВА
«16» квітня 2023 р.

Програма
фахового іспиту
з освітніх компонентів «Історія України», «Всесвітня історія»,
«Археологія України» для вступників
для здобуття магістра
зі спеціальності
032 Історія та археологія
(денна та заочна форма здобуття освіти)

Харків – 2023 р.

Програма фахового іспиту з освітніх компонентів «Історія України», «Всесвітня історія», «Археологія України» для здобуття ступеня магістра, розроблена викладачами кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін д.і.н. Олянич В. В., к.і.н. Хряпіним Е. О., к.і.н. Квітковським В. І., к.і.н. Рудніком Д.Г., к.і.н. Свистуном Г. Є.

Розглянуто і затверджено

на засіданні кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін

№ 9 від «21» квітня 2023 року

Завідувач кафедри Едуард ХРЯПІН

Погоджено

на засіданні приймальної комісії

Протокол № 1 від «26» квітня 2023 року

Голова приймальної комісії Галина ПОНОМАРЬОВА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма фахового вступного випробування з дисциплін «Історія України», «Всесвітня історія», «Археологія України» для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

У програмі з кожного навчального предмета, що включений до фахового вступного випробування пропонується перелік тем, за якими розроблені тестові завдання та основна література для підготовки абітурієнтів.

Фахові вступні випробування проводяться в 1 день за тестовими технологіями. Випробування проводяться на онлайн-платформі з одночасним підключенням всіх вступників. Завдання складаються з 30 тестових питань з варіантами відповідей на кожне, де правильною відповіддю може бути лише одна.

Вступники в синхронному режимі отримують тестові завдання в електронній формі. На виконання завдань відводиться 90 хвилин. Після закінчення роботи над тестовими завданнями вступники надсилають свої відповіді.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Робота оцінюється на «5» (відмінно) за умови виконання 90-100% тестових завдань, що складає від 27 до 30 правильних відповідей (180-200 балів).

Робота оцінюється на «4» (добре) за умови виконання 70-89% тестових завдань, що складає від 21 до 26 правильних відповідей (140-179 балів).

Робота оцінюється на «3» (задовільно) за умови виконання 50-69%, що складає від 15 до 20 тестового завдання (100-139).

Робота оцінюється на «2» (незадовільно) за умови виконання 0-49% тестових завдань, що складає від 0 до 14 правильних відповідей (до 100 балів).

Таблиця відповідності балів за 200-бальною шкалою і кількістю правильних відповідей

Кількість правильних відповідей	Бали за 200-бальною шкалою
1	7
2	13
3	20
4	27
5	33
6	40
7	47
8	53
9	60
10	67
11	73
12	80
13	87
14	93
15	100

Кількість правильних відповідей	Бали за 200-бальною шкалою
16	107
17	113
18	120
19	127
20	133
21	140
22	147
23	153
24	160
25	167
26	173
27	180
28	187
29	193
30	200

ЗМІСТ ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Тестові завдання з дисципліни «Історія України» для вступників передбачають виявлення у вступників рівня засвоєння знань навчально-програмового матеріалу за такими темами:

Загальні поняття курсу. Історія України як наука та навчальна дисципліна. Народи і держави на території України в стародавній період.

України як складова частина загальносвітової історії. Міжпредметні зв'язки у вивченні історії України. Новітні методологічні засади вивчення історії України. Джерелознавство та історіографія вітчизняної історії. Стереотипи історії радянського суспільства. Зарубіжна історіографія історії України, центри, школи, узагальнюючі праці. Історична наука у Незалежній Україні. Сучасні концепції новітньої історії України.

Географічне положення України і його значення. Розвиток людського суспільства в епохи палеоліту, мезоліту: зародження людського життя, стоянки, соціальна організація, заняття і побут. Неолітична революція VI-IV тис. до н. е. Енеоліт IV-III тис. до н. е. і бронзовий вік II-I тис. до н. е.: перший розподіл праці. Трипільська цивілізація IV-III тис. до н. е.

Початок залізного віку другий розподіл праці, додатковий прибуток, передумови формування держави. Кочові номади в Україні: кіммерійці, скіфи, сармати. Античні міста-держави Північного Причорномор'я: виникнення, населення, соціально-економічний розвиток та політичний устрій (VII ст. до н.е.-III ст.). Велике переселення народів.

Слов'яни: теорії походження, розселення, заняття. Венеди, анти, склавини V-VI ст. Племена та державно-племінні союзи VII-перша полов. IX ст. Хазарський каганат в історії слов'янських племен.

Розвиток державотворення за доби України-Русі (друга половина IX – перша половина XIV ст.).

Передумови та утворення держави. Теорії виникнення держави: автохтонна, норманська, хозарська, інші точки зору, пов'язані з цією проблемою. Періодизація розвитку України-Русі.

Утвердження держави в X-XI ст.: реформи київських князів (Ольги, Володимира Великого, Ярослава Мудрого). Політичний, соціально – економічний устрій, становлення феодалних відносин. Зовнішня і внутрішня політика князів України-Русі. Русь за наступників Ярослава Мудрого. Володимир Мономах.

Поліетнічність Давньоруської держави. Причини, характерні ознаки та етапи політичної роздробленості України-Русі. Князівські з'їзди. Утворення нових політичних центрів на території держави: Галич, Полоцьк, Новгород, Володимир. Культура України-Русі. Історичне значення України-Русі.

Особливості розвитку князівств Південно-Західної Русі: Київське, Чернігівського, Новгород-Сіверське, Переяславське, Волинське, Галицьке. Виникнення і розвиток Галицько-Волинського князівства XII- перша половина XIV ст. Періодизація розвитку Галицько-Волинської держави. Князювання Романа Мстиславича, Данила Романовича і за їх наступників. Культура південно-західних князівств. Значення Галицько-Волинського князівства в історії України.

Монгольська експансія. Політична трансформація Русі в умовах Улус Джучі (Золота Орда) (середина XIII – перша половина XIV ст.).

Трансформація державно-політичної влади у Великому Литовсько-Руському князівстві (друга половина XIV – перша половина XVI ст.).

Входження південно-західних князівств Русі, частини Галицько-Волинського князівства до складу Великого Литовського князівства та їх вплив на політичне і соціально-економічне формування Великого Литовсько-Руського князівства. Періодизація розвитку Великого Литовсько-Руського князівства. Особливість державною устрою. Внутрішня і зовнішня політична діяльність.

Визволення українських земель від залежності Улусу Джучі (Золотої Орди). Битва біля річки Сині Води 1362/1363 рр., на Ворсклі 1399 р.

Відновлення удільного устрою Київського, Волинського, Чернігівського, Новгород-Сіверського князівств. Боротьба місцевих феодално-аристократичних угруповань за перетворення удільних князівств на незалежну країну – Київську державу. Київська держава Олельковичів. Успіхи та невдачі визвольного руху першої третини XV ст. Реставрація удільного устрою та його остаточна ліквідація (1440-1471 рр.). Останні спроби української аристократії відновити українську державу. Змова князів М. Олельковича, І. Гольшанського, Ф.Бельського 1481 р., повстання 1508 р. князя М. Глинського.

Посилення централізаторської влади великих литовських князів.

Утворення Кримського ханства та ісламський схід XV - перша половина XVI ст.

Соціально-економічне становище українських земель.

Культурно-релігійне життя в Україні. Початки православного українського Відродження. Поширення католицизму. Усна народна творчість. Етнічна консолідація. Кристалізація нової національної свідомості.

Україна ранній Новий час (друга половина XIV – перша половина XVII ст.).

Боротьба та захоплення українських земель сусідніми державами в другій половині XIV – XVI ст.

Зближення Польського королівства і Великого Литовського князівства: причини та наслідки. Політико-релігійні унії та їх значення для України. Грюнвальдська битва. Інтеграція українських земель у складі польської держави. Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки. Річ Посполита: польсько-литовська держава, геополітичне становище, територія та населення. Особливості державно-політичної системи. Правовий статус українських земель, їх адміністративно-політичний устрій, соціальна структура суспільства.

Зміни в соціально-економічному становищі українських земель. Збільшення земельної власності польськими та литовськими феодалами. Виникнення магнатського і шляхетського землеволодіння. Складання фільваркової системи сільського господарства. Юридичне оформлення кріпосного права (Артикули 1573 р.). Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Магдебурзьке право. Волочна поміра (1557 р.). Цехові організації.

Зіткнення національно-релігійних суперечностей на просторах України XV-XVI ст. Виникнення церковних братств та їх роль у національному житті українського суспільства наприкінці XVI – першій половині XVII ст. Стан культури в Україні в XIV - першій половині XVII ст. Перші кроки Реформації в Польщі і Україні. Давньоукраїнські студенти і професори.

Виникнення та розвиток козацтва в Україні (XIV – перша половина XVII ст.).

Виникнення українського козацтва, причини і час його появи, джерела і умови формування. Перші згадки про козаків в документальних матеріалах. Походження термінів

«козак», « Запорізька Січ». Концепції виникнення. Становлення нової соціальної верстви, територія розселення, військово-адміністративний устрій, заняття.

Утворення реєстрового козацтва (1572 р.) та його військово-адміністративний устрій, політичне значення, соціально-економічна діяльність, козацько-селянські повстання.

Формування запорізького козацтва і утворення Запорозької Січі.

Боротьба козацтва з турецько-татарською агресією. Морські та сухопутні походи козаків. Козацька символіка. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Запорізька Січ в системі міжнародних відносин. Запорізька Січ як державно-політичне об'єднання козацтва.

Козацький рух в Україні другій половині XVI – першій половині XVII ст. Соціальні протести в Україні в 30-х рр. XVII ст. Ординація 1638 р. Внесок козацтва у розвиток і захист українського народу.

Українська національна революція (друга половина XVII ст.).

Передумови, причини, рушійні сили, характер і мета національної революції. Проблеми періодизація революції. Гетьман Б. Хмельницький. Наростання повстанського руху, переростання у війну та національну революцію 1648-1676 рр. Військові дії 1648-1654 рр. Зборівський договір (1649 р.). Білоцерківський договір (1651 р.).

Формування української козацької держави (Військо Запорізьке-Гетьманщина). Активна зовнішня політика, її головні напрямки. Необхідність та суперечливість союзу з Кримським ханством. Україно-російські взаємини 1648-1654рр. Переяславська Рада (1654 р.). «Березневі статuti». Ставлення українського народу до Переяславської Ради. Наукові оцінки договору 1654 р.

Воєнно-політичні події 1654-1657 рр., протиріччя в україно-російських стосунках. Віленська угода (1656 р.). Заключення Б. Хмельницьким військово-політичних взаємин з Швецією і Трансільванією.

Загострення соціальних і політичних суперечностей в державі після смерті Б. Хмельницького. Україна в роки правління І. Виговського (1657-1659 рр.). Іноземне втручання у внутрішні справи України: Московське царство, Річ Посполита, Османська імперія. Початок громадянської війни, боротьба козацької старшини за владу, виступ М. Пушкаря та Я. Барабаша. Гадяцький договір (1658 р.). Гетьманування Ю. Хмельницького (1659-1663 рр.). Переяславські статті (1659 р.). Слободищенський трактат (1660 р.). Порушення територіальної єдності та розпад козацької держави на Лівобережне і Правобережне гетьманство (1663 р.).

Правобережне гетьманство (1663-1676 рр.). Гетьман П. Тетеря (1663-1665 рр.). Боротьба за збереження державної єдності за гетьманування П. Дорошенка (1665-1676 рр.). Корсунські статті (1669 р.). Ліквідація українських державних інституцій на Правобережжі.

Лівобережне гетьманство. Гетьман І. Брюховецький (1663-1668 рр.). Батуринські статті (1663 р.). Московські статті (1665 р.). Наказний гетьман Д. Многогрішний (1668-1672 рр.). Глухівські статті (1669 р.). Гетьман І. Самойлович (1672-1687 рр.). Конотопські статті (1672 р.). Переяславські статті (1674 р.).

Запорізька Січ та її роль у боротьбі за державність, громадянській війні та іноземними агресорами. Кошовий отаман І. Сірко.

Поступове заселення, основні етапи та особливості адміністративно-політичного устрою Слобожанщини. Заснування міст і слобод, соціально-економічний розвиток.

Іноземне агресія, посилення політичного хаосу і громадянської війні в Україні (1663-1676 рр.). Криза й поразка української революції. Андрусівське перемир'я (1667 р.) розділ українських територій між Річчю Посполитою і Московським царством. Спустошення

польськими, турецько-татарськими, московськими військами Правобережної України. Чигиринські походи. Бучацький мирний договір (1672 р.). Журавненська мирна угода (1676 р.).

Остаточне політичне розділення українських земель. «Трактат про вічний мир» (1686 р.). Бахчисарайський мирний договір (1681 р.).

Історичне значення української національної революції другої половини XVII ст. Формування ідеї соборності України та їх реалізація у планах Б. Хмельницького, І. Виговського, П. Дорошенко.

Розвиток України наприкінці XVII – XVIII ст.

Правобережжя під владою Речі Посполитої (кінець XVII ст.). Заселення спустошених земель. Відновлення козацтва Формування козацьких військ. Рішення польського сейму про ліквідацію козацтва (1699 р.). Боротьба козацтва в 1700-1704 рр. під керівництвом С. Палія, С. Самуся, З. Іскри, А. Абазіна. Відновлення польсько-шляхетської влади в 1714 р. Запровадження панщини.

Обмеження прав України та збереження державної автономії Гетьманщини (Лівобережна Україна), Землі Війська Запорізького, Слобожанщини у складі Московського царства. Адміністративно-політичний устрій, соціально-економічне життя. Підпорядкування української православної церкви московській патріархії (1688 р.).

Гетьманування І. Мазепи (1687-1709 рр.). Коломацькі статті (1687 р.). Зміцнення гетьманської влади та феодальних відносин у Гетьманщині. Україна в Північній війні 1700-1709 рр. Союз І. Мазепи з шведським королем Карлом XII ст. Царські репресії. Зруйнування Запорізької Січі (1709 р.). Олешківська Січ. Нова Січ. Полтавська битва (27 червня 1709 р.). Гетьман П. Орлик. Конституція 1710 р. Ідея соборності України І. Мазепи, П. Орлика та її історична перспектива. Оцінювання особи і діяльності І. Мазепи, К. Гордієнко, П. Орлика.

Посилення російської влади в Україні в першій чверті XVII ст.: Решетилівські статті 1709 р., запровадження нових імперських владних структур – перша Малоросійська колегія (1722-1727 рр.). Діяльність наказного гетьмана П. Полуботка (1722-1724 рр.).

Діяльність гетьмана Д. Апостола (1727-1734 рр.). «Решетилівські статті» (1728 р.). Ліквідація гетьманства та утворення гетьманського уряду (1734 р.). Відновлення гетьманства К. Розумовського (1750-1764 рр.). Наступ на автономні права Гетьманщини.

Остаточна ліквідація залишків автономного устрою та козацтва в Україні: скасування полкового адміністративного устрою (1781 р.), козацького війська (1783р.). Введення загальноросійського адміністративно-територіального устрою, закріпачення селян і козаків. Політика русифікації, надання козацькій старшині прав російського дворянства.

Заселення Південної України. Російсько-турецькі другої половини XVIII ст. за Південну Україну. Господарське освоєння нових земель, заснування міст і сіл. Утворення Чорноморського козацтва. Задунайська Січ.

Політичне життя в західноукраїнських землях. Полонізація православної шляхти. Релігійні відносини. Ліквідація уніатської церкви на Правобережжі. Гайдамацький рух, його причини, характер, розмах. Рух опришків. Коліївщина. М. Залізник та І. Гонта. Політичні плани повстання та його придушення. Занепад братств. Включення Правобережжя до складу Російської імперії, Галичини до складу Австрійської імперії. Розвал Речі Посполитої та розподіл її земель між Прусією, Австрією та Росією.

Культура в Україні в другій половині XVII-XVIII ст. Основні тенденції розвитку західноєвропейської культури. Особливості розвитку української культури. Українське

бароко. Розвиток освіти і науки. Перші шкільні підручники. Внесок Києво-Могилянської академії в культурно-освітній розвиток. Колегіуми в Чернігові, Переяславі, Харкові. Русифікація освіти. Г. С. Сковорода – просвітитель, філософ, поет. Розвиток архітектури та живопису. Українські майстри в Росії. Вплив українського мистецтва на російську культуру. Художня література, музика та театр. Релігійне життя в Україні. Православна церква. Феофан Прокопович. Уніатська церква на Правобережжі. Занепад традиційних форм української культури наприкінці XVIII ст.

Україна в складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII - початку XX ст.).

Загальна характеристика періоду. Включення українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій: порівняльний аналіз політико-адміністративного устрою, економічного розвитку, соціального положення, зміни в етнічному складі населення.

Участь України у Вітчизняній війні 1812 р. Декабристський рух та українське питання. Повстання Чернігівського полку. Поява масонства. Польський національно-визвольний рух і Україна. Повстання 1830-1831 рр. Криза феодално-кріпосницької системи та поява елементів товарно-грошових відносин. Загострення соціальних суперечностей в Україні. Селянські рухи, виступи робітних людей і військових поселенців. Кримська війна (1853-1856 рр.). Спроби відновлення козацтва «Київська козаччина», посилення селянського руху «Похід селян у Таврію за волею».

Українське національне відродження: визначення, періодизація і зміст. Початок українського національного відродження (кінець XVIII - перша половина XIX ст.). Перші мовознавчі дослідження в українознавстві. Популяризація історичного минулого України. «Історія Русів» та її вплив на українське суспільство. Особливості розвитку освіти і культури. Заснування Харківського (1804 р.), Київського університетів (1834 р.). Романтизм та пошуки «місцевого колориту». Збирання та публікація пам'яток українського фольклору. Розвиток етнографічних досліджень. Особливості формування української мови. Становлення нової української літератури.

Політизація національного руху в першій половині XIX ст. Кирило-Мефодіївське братство (1846-1847 рр.). Т. Г. Шевченко і його вплив на формування національної ідеї.

Особливості національного відродження в західноукраїнських землях в першій половині XIX ст. «Руська трійця». Вплив європейських революцій 1848-1849 рр. на політичне життя українських земель. Формування програми українського національного руху. Скасування кріпацтва в Галичині.

Скасування кріпацтва та реформи 60-70-х рр. XIX ст. Промисловий переворот, галузева спеціалізація регіонів. Стан сільського господарства, кріпосницькі пережитки у землеволодінні та землекористуванні. Зростання міст. Піднесення торгівлі. Поглиблення соціального розшарування українського суспільства.

Політика царського уряду в українському питанні в другій половині XX ст. Циркуляр Валуєва (1863 р.). Емський акт (1876 р.).

Загальні тенденції та особливості українського національного руху в другій половині XIX - початку XX ст. Еволюція українських громад. Народницький рух у 60-80-ті рр. XIX ст. М. Драгоманов. «Братство тарасівців». Перші робітничі організації, їх ідеологія і програми. Марксистські гуртки. Перші соціал-демократичні організації.

Особливості національного руху в західноукраїнських землях у другій XIX - початку XX ст. Роль української греко-католицької церкви в піднесенні національної свідомості

населення регіону. Боротьба москвофілів з народовцями. РУРП – перша легальна українська партія. Започаткування руху за політичну незалежність України. «Молоді» радикали і книга Ю. Бачинського «Україна irredenta». Виникнення соціал-демократичної і національно-демократичної партії. Партійні видання і соціально-політичні часописи. Політична активність галицького селянства. Зростання українських організацій в Галичині («Січ», «Сокіл», «Пласт»). Основні політичні угруповання: Національно-демократична партія; Соціал-демократична партія; Католицько-руський народний союз. Труднощі національного руху в Західній Україні. Русофіли. Конфлікти з польським рухом.

Українське питання у внутрішній політиці царизму: часткова лібералізація і репресії. Російський ліберальний рух та українське питання. Загальноросійські революційні організації та національні партії в Україні.

Виникнення першої в Наддніпрянській Україні політичної партії: РУП (1900 р.) – її склад, діяльність, мета. Виникнення соціалістичних партій: Українська народна партія (1902 р.), Української соціал-демократичної «Спілки» (1904 р.), Української соціал-демократичної робітничої партії (1905 р.). Утворення Української демократичної партії (1904 р.), Української радикальної партії (1904 р.), Товариства українських поступовців (1908 р.).

Початок нового етапу в еволюції капіталізму. Соціально-економічний розвиток та їх тенденції в Україні на початку ХХ ст. Загострення аграрного питання і селянські бунти. Робітничий рух. Революція 1905-1907 рр. Столипінська аграрна реформа 1906-1911 рр. Переселення українців поза межі України.

Українське питання в планах політичних сил і законодавчих органів влади. Українські делегати в Державних думах. Українська парламентська Громада. Питання про українську автономію.

Західноукраїнські землі в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Соціально-економічний становище. Еміграція: причини, напрямки.

Україна в Першій світовій війні. Причини, початок і характер війни. Воєнні дії на Південно-Західному фронті в 1914-1916 рр. Українське питання у політиці воюючих держав. Розкол у національно-визвольному русі. Національно-визвольний рух в умовах війни. Утворення «Союзу визволення України». Поширення гасла української автономії та незалежності. Господарська розруха. Проблема біженства. Назрівання кризи. Формування передумов національно-демократичної революції в Україні.

Культура України ХІХ – початку ХХ ст. Відкриття вищих навчальних закладів Харків (1805 р.), Київ (1834 р.), Одесі (1865 р.). Розвиток української літератури мови. Усна народна творчість. Товариства «Просвіта» та їх роль у культурному процесі. Створення наукового товариства ім. Т. Шевченка, його творчий доробок. Розвиток літератури, драматургії, театру, кіно, музичного, образотворчого мистецтва. Наука. Недільні школи, клубні заклади, бібліотеки. Музейна справа. Архітектура. М. Грушевський – організатор української науки.

Україна в роки національно-демократичної революції та громадянської війни (1917-1921 рр.).

Назрівання революційної ситуації в Україні. Лютнева демократична революція 1917 р. в Росії. Утворення в Росії двовладдя: Тимчасовий уряд та Ради депутатів. Політична ситуація в Україні у лютому-березні 1917 р. Політичне становище в Україні. Виникнення Центральної Ради, її партійний склад, політична програма, керівництво. Основні напрямки

політичної діяльності ЦР. I Універсал та боротьба за автономію України. II Універсал ЦР як компроміс з Тимчасовим урядом.

Жовтневі події 1917 р. в Росії. Соціальна база більшовиків в Україні. Політична ситуація в Україні після жовтневих подій листопад-грудень 1917 р.

Формування української державності. III Універсал ЦР. Проголошення Української Народної Республіки.

Перший Всеукраїнський з'їзд Рад. Проголошення радянської влади в Харкові 12 грудня 1917 р. Початок громадянської війни та іноземної інтервенції. Війни Радянської Росії проти УНР. IV Універсал та проголошення незалежності України 9 січня 1918 р.

Зовнішня політика УНР. Брест-Литовський мирний договір. Німецько-австрійські війська в Україні. Повернення ЦР, обговорення нею Конституції УНР. Результати діяльності та причини поразки ЦР.

Українська держава гетьмана П. Скоропадського. Політична платформа. Внутрішня та зовнішня політика гетьманського уряду. Ставлення українських політичних партій до гетьманату. Консолідація анти гетьманських сил в Україні. Крах гетьманщини.

Прихід до влади Директорії (грудень 1918 р.) та відновлення УНР. Політика Директорії та її наслідки: пошук шляхів між націоналізмом і соціалізмом.

Національно-визвольний рух на землях Західної України. Державотворчий процес на західній землях України. Проголошення ЗУНР. Прийняття Конституції. Президент Є. Петрушевич. Акт Злуки (22 січня 1919 р.). Криза державності. Внутрішня та зовнішня політика. Іноземна інтервенція зі сторони Польщі, Румунії проти ЗУНР. Соціально-політичні наслідки ліквідації ЗУНР.

Повернення влади Радянської республіки (14 січня 1919 р.). Більшовицька політика «червоного терору» та «воєнного комунізму». Падіння Радянської республіки (літо 1919 р.).

Виступ загонів С. Петлюри. Наступ військ А. Денікіна та їх розгром. Повстанський рух в Україні. Махновський рух. Варшавська угода (квітень 1920 р.) між УНР і Польщею. Радянсько-польська війна. Розгром армій П. Врангеля. Ліквідація радянським військом залишків опору на Правобережжі. Завершення громадянської війни, її наслідки.

Головні чинники невдач національно-визвольної боротьби: незрілість національної свідомості, соціальні аспекти, міжнародні умови. Наслідки та значення українських політико-державних інституцій. Підсумки національно-демократичної революції та громадянської війни.

Культура і духовне життя в Україні 1917-1921 рр. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Освітня політика українських та радянських органів влади. Стан науки. Відкриття Української Академії наук. Нові тенденції в розвитку літератури. Видатні українські письменники. Театральне, музичне і хорове мистецтво та їх кращі представники. Українська Академія мистецтв.

Україна в міжвоєнний період 20 – 30 -х рр. ХХ ст.

Міжнародне і внутрішнє становище України на початку 20-х років. Соціально-економічні труднощі після завершення громадянської війни. Скрутне становище сільського господарства. Ускладнення політичного характеру. Страйковий рух робітників. Селянські повстання. Голод 1921-1923 рр. та його перша спроба використання з політичною метою.

Цілі, зміст і результати нової економічної політики (неп). Відбудова народного господарства на засадах непу. Криза непу та її політичні наслідки.

Утвердження радянського устрою в Україні в процесі утворення СРСР.

Українське Відродження 20-х років. Політика коренізації та українізації. Розвиток культури в Україні. Поширення української освіти. Ліквідація неписьменності. Українська вища освіта. Стан науки. Українська Академія наук. Нові тенденції в розвитку літератури. Літературні течії: революційно-романтична, неокласична, авангардистська. Головні літературні організації: «Плуг», «Гарт», «Вапліте». ННовітня українська драматургія і театр. Українська музика: традиції та авангард. Нові тенденції в українському мистецтві. Художні угруповання та асоціації. Графіка. Архітектура. Український конструктивізм. Розвиток україністики. Трагічна доля українського Ренесансу. «Розстріляне Відродження».

Політична система України в 20-і роки. Становлення тоталітарного режиму. Політичні партії в Україні на початку 20-х років. Встановлення комуністичної партійної системи. Комуністична партія в політичній системі. Ідейно-політична боротьба в 20-і роки. Створення партійно-державної номенклатури. Підвищення ролі репресивних органів у політичному житті країни. Громадсько-політичні організації в тоталітарній системі 20-х років.

Утвердження командно-адміністративної системи в економіці. Соціалістична політика індустріалізації та її наслідки. Аграрна політика тоталітарного режиму. Здійснення насильницької колективізації в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. Посилення тоталітарного режиму.

Посилення ролі репресивних органів у політичному житті. Політична та ідеологічна цензура. Преса як знаряддя тоталітарної системи. Політичні процеси та репресії 20-х – у 30-ті роки: періодизація, особливості в Україні.

Політика у сфері культури в 30-ті роки. Згорання українізації. Наслідки загибелі молодого покоління творчої інтелігенції. Заборона УАНЦ та державні репресії церкви.

Західноукраїнські землі у 20 – 30-ті роки. Правлячі кола Польщі та українське питання: радикали та помірковані. Полонізація: цілі, засоби та наслідки. Пацифікація 20-х років. Радикалізація громадсько-політичного життя. Головні політичні течії та організації: Українське народно-демократичне об'єднання, соціалісти соціал-демократи, КПЗУ. Інтегральний націоналізм Д. Донцова. Утворення Організації Українських Націоналістів на чолі Є. Коновальцем. Труднощі в розвитку національно-визвольного руху на Буковині. Прояви радикалізму та екстремізму.

Включення Закарпаття до складу Чехословаччини. Національно-визвольний рух в Закарпатті. Проголошення статусу самоврядування Закарпаття після Мюнхенської угоди, крах орієнтації на Німеччину. Проголошення незалежності Карпатської України (15 березня 1939 р.). Боротьба за державність та окупація угорськими військами Закарпаття.

Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.).

Українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни. Україна в планах нацистського керівництва. Утвердження пакту про ненапад та інших документів між СРСР і Німеччиною. Початок Другої світової війни. Україна в перші роки Другої світової війни. Західні землі України під німецькою та угорською окупацією. Возз'єднання Західної України в 1939-1940 рр. з Українською РСР. Розпад ОУН на течії: ОУН (М) та ОУН (Б). С. Бандера. Соціально-економічний розвиток України напередодні війни. «Радянізація» західноукраїнських регіонів. Періодизація Другої світової війни та їх характеристика.

Напад фашистської Німеччини та її союзників на СРСР. Військові дії на території України 1941-1942 рр. Евакуація населення і промислових об'єктів до східних регіонів

СРСР. Окупаційний режим в Україні. Проблема колабораціонізму. Утворення антигітлерівської коаліції.

Течії руху Опору: форми, методи, чисельність, територія. Партизанський та підпільний радянський рух. Діяльність ОУН-УПА в умовах німецько-фашистської окупації. Польський фактор боротьби: Армія Крайова, Армія Людова, батальйони хлопські.

Корінний перелом у ході Великої Вітчизняної війни: Сталінградська, Курська битви. Визволення України в 1943-1944 рр. від фашистської окупації. Зміни в національній політиці щодо України під час війни СРСР та Німеччини. Початок відбудови народного господарства. Протистояння ОУН-УПА радянському режиму. Проблеми визнання західних кордонів України. Завершення радянсько-німецької війни і Другої світової війни та її наслідки для України. Внесок України в перемогу над фашистською Німеччиною і мілітаристською Японією.

Культура України в роки війни. Освіта. Наука. Українська преса. Література і мистецтво. Церковне життя. Митрополит А. Шептицький.

Розвиток України в другій половині 40 – початку 50-х рр. ХХ ст.

Зміна геополітичного становища України після закінчення війни та українське питання. Участь України в утворенні та діяльності ООН. Зовнішньополітична діяльність України, її вклад у послаблення міжнародної напруги.

Наступ реакційних сил на спроби лібералізації політичного режиму в повоєнні роки. Посилення сталінського диктату, ідеологічний наступ «ждановщина», боротьба з «українським буржуазним націоналізмом», «космополітизмом».

Відбудова і розвиток промисловості й сільського господарства та їх особливості. Голод в Україні в 1946-1947 рр.

Продовження «радянізації», соціалістичні перетворення в галузі промисловості й сільського господарства у західних областях України. Загострення національно-політичної боротьби. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА. Депортації українців, операція «Вісла».

Входження Криму до складу УРСР.

Культурне життя в Україні у другій половині 40-початку 50-х рр. Відбудова системи освіти. Розгром генетики та «лисенківщина» в Україні. Державна політика щодо релігійного питання.

Україна в період стагнації авторитарної системи і наростання кризових явищ у суспільстві (середина 60 – 80-х рр. ХХ ст.).

Політична ситуація в Україні в період лібералізації авторитарної системи (середина 50-середина 60-х років). Початок десталінізації радянського суспільства. ХХ з'їзд партії. Критика культу особи Й. Сталіна. М. Хрущов. «Відлига». Демократизація суспільства в Україні. Політика М. Підгорного (1957-1963 рр.).

Розвиток народного господарства. Науково-технічна революція. Екстенсивний вибір розвитку промисловості. Стан сільського господарства. Хрущовські програми та Україна: освоєння цілини, кукурудзяна кампанія, наздогнати і перегнати у виробництві молока та м'яса. Створення раднаргоспів в УРСР (1957-1965 рр.). Соціально-економічні перетворення.

Культурне та політичне шістдесятництво в УРСР.

Структурна криза радянської моделі суспільно-політичного розвитку. Зміни в радянському керівництві в жовтні 1964 р. та їх політичні наслідки для України. Політика П.

Шелеста (1962-1972 рр.), В. Щербицького (1972-1989 рр.). Посилення реакції в політичному житті країни.

Політика русифікації. Наслідки урбанізації, демографічні проблеми. Національні процеси.

Економічні реформи другої половини 1960-х рр.: результати і причини їх незавершеності. Соціально-економічні тенденції: успіхи та недоліки, економічна експлуатація республіки.

Формування дисидентського руху як вияв політичної опозиції комуністичному режимові в Україні. Основні напрямки дисидентського руху, його чисельність, форми діяльності.

Культурне життя в Україні (середина 60-середина 80-х років). Наука: здобутки і проблеми. Стан суспільних наук. Початок десталінізації та поживлення літературно-мистецького життя. Самвидав. Зростання ідеологічного тиску на освіту, науку, мистецтво. Репресії щодо творчої інтелігенції.

Україна на шляху до незалежності (1985-1991 рр.).

Спроби оздоровлення громадсько-політичного життя. Політика реформ «перебудови» М. Горбачова. Періодизація «перебудови». Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 р. Наростання кризи. Страйк шахтарів липень 1989 р. Причини невдач і провалу політики «перебудови». Криза державної влади в СРСР.

Зростання політичної активності суспільства. Нові суспільно-політичні організації, рухи та партії в Україні. Становлення багатопартійності. Радикалізація суспільно-політичних течій. Відродження релігійного життя. Святкування 1000-ліття хрещення Русі.

Активізація національно-визвольного руху. Україна на шляху до свободи і незалежності. Прийняття закону про державний статус української мови (жовтень 1989 р.). Створення живого ланцюга Київ-Львів «Українська хвиля» з нагоди проголошення Дня соборності України. Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.). Закон УРСР про економічну самостійність республіки (3 серпня 1990 р.). Студентські страйки в жовтні 1990 р. Розпад СРСР.

Проголошення і розвиток незалежної України (1991-2023 рр.)

Серпневий заколот 1991 р. в СРСР та його наслідки для України. Проголошення Акту незалежності України (24 серпня 1991 р.). Вибори президента України. Результати загальноукраїнського референдуму (1 грудня 1991 р.). Визнання України міжнародним співтовариством.

Розгортання державотворчих процесів в Україні: становлення владних структур, прийняття нормативних документів, формування збройних сил, органів правопорядку, фінансової системи, державної символіки. Особливості державного будівництва.

Стартові можливості формування національної економіки. Інфляційні процеси 1992-1995 рр. Становлення грошової одиниці України. Приватизація. Стан сільського господарства. Прорахунки і недоліки в розвитку економіки. Становище в соціальній сфері. Демографічний спад. Етнічні процеси. Трудова міграція. Українська діаспора. Утворення Української православної церкви.

Конституційний процес в Україні (1991-1996 рр.). Прийняття Конституції (28 червня 1996 р.), її головні положення. Всеукраїнський референдум 2000 р. Конституційна реформа (2004-2010 рр.).

Політичні партії, рухи та об'єднання. Вибори 1994 р. та 1998 р. органів місцевого самоврядування, Верховної Ради. Вибори президента України 1994 р. та 1998 р. Політична криза 2000-2001 рр. Вибори до Верховної Ради 2002 р. Вибори президента України 2004-2005 рр. «Помаранчева революція» листопад-грудень 2004 р. Вибори Верховної Ради 2006 р. Позачергові вибори до Верховної Ради 2007 р. Політична криза 2008 р. Вибори президента України 2009-2010 р. Вибори до Верховної Ради 2012 р.

Зовнішня політика: основні напрямки та пріоритети. Участь України в діяльності міжнародних організацій.

Сучасний етап розвитку культури. Національно-культурне Відродження. Основні тенденції розвитку освіти. Наука. Здобутки літератури, мистецтва, фізичної культури та спорту. Релігійне життя в Україні.

Революція Гідності листопад 2013- лютий 2014 рр. «Гібридна війна» РФ проти України: окупація Криму, військові дії на Сході України. Волонтерських рух. Вибори президента України П. Порошенка, Верховної Ради України. Діяльність урядів А. Яценюка, А. Гройсмана. Реформи в Україні: успіхи та труднощі. Спроби урегулювання війни 2014-2022 рр. Євроінтеграційний поступ України: угода про асоціацію між Україною та ЄС. Режим безвізового в'їзду в країні ЄС. Утвердження Томасу. Вибори президента України В. Зеленського. Дострокові вибори Верховної Ради України 2019 р. Початок реформи місцевого самоврядування. Відкриття ринку землі. Пандемія COVID-19. Початок масової вакцинації. Військова напруженість на україно-російському кордоні 2021-2022 рр.

Рекомендована література

- Бойко О. Д. Історія України:[Текст]: підручник / О. Д. Бойко. – 7-е вид., стер. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2018. – 717 с.
- Віхров, Максим. Дикий Схід. Нарис історії та сьогодення Донбасу / Максим, Віхров. – Київ : Темпора, 2018. – 356 с.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX століття: [Навч. посібник] / Я. Й. Грицак. – Київ: Yakabo Publishing, 2019. – 656 с.
- 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Від ред. В.А. Смолій. – Київ: Ніка-центр, 2016. – 796 с.
- Мицик Юрій, Бажан Олег. Історія України [Текст]: навч. посіб. / Юрій Мицик, Олег Бажан. – Київ: Кліо, 2015. – 677 с.
- Палій О. Історія України / Олексій Палій. – 2 – ге вид., допов. – Київ: К. І. С., 2015. – 596 с.
- Порадник учителя (викладача) історії: навчально-методичний посібник / За ред. О. В. Колеснікової. – Харків: «Діса плюс», 2017. – 248 с.
- Руднік Д. Г. Боярство південно-західної русі XI–XIV ст.: дис. ... кан.-та іст. наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Старобільськ: «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»2018.
- Олянич В. В. Історія України: навч. посіб. / В. В. Олянич, Л. В. Олянич. – Харків: ФОП Тарасенко В.П, 2016. – 212 с.
- Танцюра В. І. Історія України: навчальний посібник / В.І. Танцюра, С. М. Куліш, О. О. Пересада. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 492 с.
- Час народів. Історія України XIX століття. Навчальний посібник / За заг. ред. М. М. Мудрого. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 408 с.

- Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVIII століть. У 2 кн. – Кн.1. – Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2019. – 792 с.
- Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVIII століть. У 2 кн. – Кн.2. – Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2019. – 1120 с.
- Юрій М. Ф. Україна найдавнішого часу – XVIII ст.: цивілізаційний контекст пізнання / М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвець, Я. С. Калакура, О. А. Удод. – Тернопіль: 2012. – Кн.І. – 700 с.
- Юрій М. Ф. Україна XIX – початку XXI століття: цивілізаційний контекст пізнання / М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвець, Я. С. Калакура, О. А. Удод. – Тернопіль: 2012. – Кн.ІІ. – 696 с.
- Яковенко Н. М. Дзеркала ідентичності: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVII – початку XVIII століття: [Навч. посіб.] / Н. М. Яковенко. – Київ: «Laurus», 2012. – 312 с.

Ресурси

- Сайт Інституту історії України Національної Академії Наук України - [www HYPERLINK "http://www.history.org.ua/". HYPERLINK "http://www.history.org.ua/"history HYPERLINK "http://www.history.org.ua/"org HYPERLINK "http://www.history.org.ua/"ua.](http://www.history.org.ua/)
- Сайт Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України – [http HYPERLINK "http://archeos.org.ua/"archeos HYPERLINK "http://archeos.org.ua/"org HYPERLINK "http://archeos.org.ua/"ua](http://archeos.org.ua/)
- Сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України – [www HYPERLINK "http://www.nbu.gov.ua/"nbu HYPERLINK "http://www.nbu.gov.ua/"gov HYPERLINK "http://www.nbu.gov.ua/"ua](http://www.nbu.gov.ua/)
- Сайт першоджерел з історії України IX-XVIII ст. – www.litopys.org.ua
- Сайт Історія в школі – [www HYPERLINK "http://www.schoolhistory.at.ua/"schoolhistory HYPERLINK "http://www.schoolhistory.at.ua/"at HYPERLINK "http://www.schoolhistory.at.ua/"ua.](http://www.schoolhistory.at.ua/)
- Сайт Історія України від найдавніших часів і до сьогодення - [www HYPERLINK "http://www.teher.ucoz.com/"teher HYPERLINK "http://www.teher.ucoz.com/"ucoz HYPERLINK "http://www.teher.ucoz.com/"com HYPERLINK "http://www.teher.ucoz.com/".](http://www.teher.ucoz.com/)
- Сайт Українського інституту національної пам'яті – [https:// uinp. gov.ua.](https://uinp.gov.ua)
- Сайт громадський проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» - <http://likbez.org.ua/uk>
- Сайт сучасної бібліографії та бази даних з історії України - [http:// HYPERLINK "http://myslenedrevo.com.ua/"](http://myslenedrevo.com.ua/)

[HYPERLINK "http://myslenedrevo.com.ua/"com](http://myslenedrevo.com.ua/) [HYPERLINK](http://myslenedrevo.com.ua/)

["http://myslenedrevo.com.ua/"](http://myslenedrevo.com.ua/). [HYPERLINK "http://myslenedrevo.com.ua/"ua](http://myslenedrevo.com.ua/)

- Сайт Інтернет-видання «Історична правда» - [http:// www](http://www.istpravda.com.ua/) [HYPERLINK](http://www.istpravda.com.ua/)
["http://www.istpravda.com.ua/"](http://www.istpravda.com.ua/). [HYPERLINK](http://www.istpravda.com.ua/) ["http://www.istpravda.com.ua/"istpravda](http://www.istpravda.com.ua/)
[HYPERLINK](http://www.istpravda.com.ua/) ["http://www.istpravda.com.ua/"](http://www.istpravda.com.ua/). [HYPERLINK](http://www.istpravda.com.ua/)
["http://www.istpravda.com.ua/"com](http://www.istpravda.com.ua/) [HYPERLINK](http://www.istpravda.com.ua/) ["http://www.istpravda.com.ua/"](http://www.istpravda.com.ua/).
[HYPERLINK "http://www.istpravda.com.ua/"ua](http://www.istpravda.com.ua/)
- Сайт Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна - [http:// www-](http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr)
[library.univer.kharkov.ua/ukr](http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr)

Тестові завдання з дисципліни «Всесвітня історія» для вступників передбачають виявлення у вступників рівня засвоєння знань навчально-програмового матеріалу за такими темами:

Єгипет та Месопотамія в стародавню добу

Основні джерела з історії Стародавнього Єгипту. Історія археологічних досліджень країни. Дешифрування ієрогліфів. Утворення Давньоєгипетської держави. Політична історія доби Середнього Царства. Визволення Єгипту від гіксосів та перетворення його у «світову державу». Правління XIX династії фараонів (бл. 1345 – бл. 1200 рр. до н.е.). Хронологія й періодизація історії Стародавньої Месопотамії. Месопотамія архаїчна та ранньодинастична. Аккадське царство. Царство Шумеру й Аккаду (III династія Ура). Політична історія Вавилону в першій половині II тис. до н.е. Політична історія Ассирії у II тис. до н. е.

Найдавніші держави Індії, Близького та Далекого Сходу, Закавказзя та Середньої Азії
Індська (Хараппська) цивілізація. Індійський похід Александра Македонського. Імперія Маур'їв. Імперія Гуптів. Релігія Вед. Джайнізм. Буддизм. Індуїзм. Фрігійське царство. Лідійське царство. Культура Фрігії та Лідії. Утворення ранніх держав Вірменії та Грузії, культура Урарту. Стародавня Фінікія та Сирія. Держава Ахеменідів. Археологічне дослідження Китаю. Шан-Інь: світанок китайської державності. Китай доби Східного Чжоу: на політичному роздоріжжі. Конфуціанські ідеї щодо перебудови суспільства. Рання Японія. Японія доби дзьомон.

Стародавня Греція: від витоків цивілізації до еллінізму.

Джерела з історії Стародавньої Греції. Критське суспільство в XXVIII – XVIII ст. до н. е. Розквіт Критського царства (1750 – 1450 рр. до н. е.). Родові інститути й гомерівський поліс. Архаїчна Греція (VIII–VI ст. до н.е.). Соціально-економічні відносини в Стародавній Спарті: особливості економічного розвитку, структура спартанського суспільства. Політична історія Греції IV ст. до н.е. Македонія й Греція напередодні війни з Персією. Завоювання Малої Азії, Сирії і Єгипту. Розпад держави Александра Македонського. Класична та елліністична культура Греції.

Стародавній Рим: від царської до імперської доби

Природні умови Апеннінського півострова. Головні області Італії. Становлення Римської республіки. Соціально-економічний устрій Італії в VI– III ст. до н.е. Завоювання Римом Італії й утворення римсько-італійського союзу. Диктатура Корнелія Сулли. Реформи Цезаря. Принципат Августа. Правління династії Флавіїв. Римська імперія при Северах. Падіння Західної Римської імперії.

Раннє середньовіччя Західної Європи і Візантії

Історія терміну «середні віки». Апологія феодалізму та середньовіччя представниками романтичної історіографії (Е. Бьорк, Ж. де Местр, Ф. Р. Шатобріан, К.-Л. Галлер). Джерела з історії середніх віків (V–XV ст.). Проблема переходу від античності до середніх віків у зарубіжній та вітчизняній історіографії. Криза рабоволодіння. Велике переселення народів. Падіння Західної Римської імперії й утворення варварських королівств. Генеза феодалізму в Західній Європі. Франкська держава Меровінгів. Франкська держава Каролінгів. Формування основ феодальних відносин у Каролінгській державі. Візантія в IV – першій половині VII ст. Іконоборство та його соціальна сутність. Основні риси феодального ладу

Західної Європи наприкінці XI ст. Виникнення Французького королівства. Східно-франкське королівство. Церква в ранньому середньовіччі.

Середньовіччя Сходу та Доколумбової Америки

Середньовічний Схід як соціо-історичне поняття. Особливості китайсько-конфуціанської цивілізації. Специфіка історичної еволюції Японії. Індо-буддійський середньовічний Схід. Арабо-ісламський світ. Китай під владою монголів. Імперія Мін (1368 – 1644 рр.). Мусульманська Індія. Виникнення на розбудова Османської держави. Турецька експансія на Балкани. Розквіт Османської імперії за правління султана Сулеймана Пишного. Поняття «цивілізації Доколумбової Америки». Специфіка історичного процесу Нового Світу. Імперія ацтеків. Цивілізація майя. Імперія інків. Конкіста й загибель цивілізацій Доколумбової Америки.

Високе середньовіччя Західної Європи і Візантії

Розквіт феодалізму в Західній Європі в XI–XIII ст. Феодальна роздробленість. Становлення й розвиток нової форми правління – станово-представницької монархії. Передумови виникнення середньовічного міста. Теорії походження середньовічного міста в медієвістиці. Передумови хрестових походів, їх характер. Хрестові походи. Держави хрестоносців на Близькому Сході. «Єрусалимські Ассізи». Третій хрестовий похід. Четвертий хрестовий похід. Розгром Константинополя хрестоносцями. Значення і вплив хрестових походів на розвиток Європи. Франція в XI–XIII ст. Реформи Людовіка IX Святого. Зростання державного апарату й подальше зміцнення французької монархії. Нормандське завоювання і його вплив на розвиток феодалізму в Англії. Початок династії Плантагенетів. «Анжуйська імперія». Загарбницькі війни Англії в Уельсі, Шотландії та Ірландії. Німеччина в XI–XIII ст. Італія в XI–XIII ст. Візантійська імперія в IX–XII ст. Католицька церква в XI–XIII ст.

Пізнє середньовіччя Західної Європи і Візантії

Столітня війна і її вплив на суспільний розвиток Західної Європи. Селяни й феодали в XIV с. Політика Філіпа IV Красивого. Економічний розвиток Франції в другій половині XV ст. Англія в XIV–XV ст. Війна Білої й Червоної Троянд та її соціальні наслідки. Початок правління династії Тюдорів. Утворення й розвиток Швейцарського союзу. «Золота булла» Карла IV Люксембурга й закріплення роздробленості Німеччини. Особливості аграрного й політичного розвитку Північної Середньої та Південної Італії. Реконкіста в XI – XIII ст. та її вплив на соціальний і політичний розвиток країн піренейських держав. Вплив католицької церкви в Іспанії. Іспанська інквізиція. Своєрідність процесів феодалізації в скандинавських країнах та її причини. Виникнення Угорської ранньофеодальної держави. Розквіт Угорського королівства при Матяші I Хуньяді (Корвін). Формування валаської та молдавської середньовічних народностей. Візантійські держави в першій половині XIII ст. Взяття Константинополя турками. Причини й наслідки падіння Візантійської імперії. Соціальна боротьба в середньовічній Європі. Візантійська культура середини VII–XII ст. Культура Західної Європи XI – XV ст. Раннє відродження й гуманізм в Італії (XIV–XV ст.). Своєрідність міжнародних відносин у середні віки.

Країни Далекого Сходу та Південної Азії в Новий час

Країни Азії на початок нового часу. Створення та еволюція колоніальної системи. Європейське проникнення до Азії. Перші колоніальні володіння європейських держав у

Азії і Африці. Загальна характеристика Китаю в період нового часу. Перша та друга Опіумні війни. Нерівноправні договори Китаю з країнами Європи. Імперія Цін. Синхайська революція. Іхетуанське повстання. Японія у Новий час. Об'єднання Японії. Утворення сьогунату Токугава. «Відкриття» Японії, «Реставрація Мейджі». Корея в період нового часу, загальна характеристика. Японо-корейська війна. Монголія та Тибет в новий час. Імперія Великих Моголів, її соціально-політичний устрій, соціально-економічний розвиток. Завоювання Індії англійською Ост-Індською компанією. Народно-визвольне повстання сипаїв 1857–1859 рр. ІНК.

Південно-Східна Азія, країни Близького та Середнього Сходу.

Індонезія в XVI на початку XX ст.: економіка та суспільно-політичний розвиток. Колоніальне поневолення В'єтнаму Францією. Бірма у війнах з англійською Ост-Індською компанією. Колоніальне поневолення Бірми Великобританією. «Відкриття» Сіаму. Колоніальне поневолення Камбоджі Францією. Таїланд і Камбоджа на початку XX ст. Османська імперія на початку Нового часу. Соціально-політичне й економічне становище Османської імперії на початку XIX ст. Реформи Махмуда II. Танзимат. Кримська війна та її наслідки. Молодотурецька революція. Англо-іранська війна 1856–1857 рр. та її наслідки. Англо-афганські війни. «Велика гра». Приєднання Північного Кавказу до Росії в XVIII – XIX ст. Ірак на початку XX ст.

Арабські країни Азії та Африки в новий час.

Саудівська Аравія в період нового часу. Кувейт, Бахрейн, Оман, Ємен, Катар в XVI – XIX ст. Судан в XVIII – XIX ст. Приєднання Судану до Єгипту. Соціально-економічний розвиток Судану в XIX ст. Держава махдистів (1885–1898 рр.). Встановлення англо-єгипетського панування. Алжир у XVIII ст.– поч. XIX ст. Французьке вторгнення в Алжир (1830 р.). Визвольна війна. Колонізація Алжиру, колоніальний лад. Завоювання Лівії Османською імперією. Лівія наприкінці XIX на початку XX ст. Туніс в XVI ст. – XVII ст. Хусейнідський Туніс у XVIII – на початку XIX ст. Марокко на початку нового часу. Колоніальна політика Франції в приатлантичній Сахарі.

Тропічна, Екваторіальна та Південна Африка.

Державні утворення на території «Чорної Африки» XVI–XIX ст. Етапи работоргівлі. Колоніальне завоювання Тропічної Африки. Європейські християнські місії. Берлінська конференція 1884–1885 рр. Колоніальний поділ Західної Африки. Колоніальна економічна експлуатація. Формування системи колоніального управління. Антиколоніальна боротьба народів Африки. Утворення Капської колонії. Англо-бурська війна за Наталь. Англо-бурська війна 1899–1902 рр. Ефіопія в XVI–XVIII ст. Ефіопія в боротьбі проти колоніальної експансії Італійського королівства. Ліберія в новий час. Країни Азії та Африки у складі колоніальних імперій заходу.

Країни Східної, Південної, Південно-Східної та Центральної Азії в 1918–1945 рр.

Економічне та політичне становище Китаю на кінець Першої світової війни. «Рух 30 травня» в Китаї. Особливості соціально-економічного розвитку Японії та Кореї після Першої світової війни. Російсько-японська війна. Японія та Вашингтонська конференція. Фашистські путчі в Японії. Мілітаризація Японії. Японія у Другій світовій війні. Боротьба між Росією та Китаєм за вплив на Монголію. Політична діяльність М. Ганді. Компанія масової громадянської непокорі. Виникнення Всеіндійського селянського союзу. Рух

опору в Індонезії. Особливості соціально-економічного та політичного становища Філіппін у міжвоєнний період. Економічне та політичне становище Бірми в 1918–1933 рр. Окупація Бірми Японією. Політика французьких колонізаторів після Першої світової війни в країнах Індокитаю.

Середній Схід, арабські країни і Тропічна та Південна Африка в 1918–1945 рр.

Арабське повстання 1916 р. Галіполійська військова операція. Військова поразка Османської імперії в Першій світовій війні. Організація турецьких націоналістів – «Товариство захисту прав». Утворення уряду на чолі з Мустафою Кемалем. Політика етатизму в Туреччині. Курдські повстання 1925, 1936-1937 рр. Анулювання нерівноправних договорів та вивід російських військ з Ірану. Англійська інтервенція в Іран. Становище Афганістану на кінець Першої світової війни. Афганістан у роки Другої світової війни. Особливості політичного та економічного розвитку Іраку в міжвоєнний період. Проголошення незалежності Сирії та Лівану. Політика французьких властей в Тунісі. Виникнення партії «Дустар» та її програма. Становище Алжиру після Першої світової війни. Панафриканізм. Африка в роки Другої світової війни. Взаємовідносини Південноафриканського союзу з Великобританією.

Східна Азія в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Внутрішнє та міжнародне становище Китаю після Другої світової війни. Громадянська війна. Поразка Гоміндану. Встановлення комуністичної диктатури. Провал курсу «великого стрибка». «Культурна революція» в Китаї. Ден Сяопін. Окупаційна політика американських властей в Японії. Складові японського «економічного дива». Політична боротьба та економічний розвиток на поч. ХХІ ст. Суспільно-політичний розвиток Кореї після визволення з-під японської окупації. Проголошення Корейської республіки. Корейська війна 1950–1953 рр. Тоталітарний режим Кім Ір Сена, Кім Чен Іра, Кім Чен Ина.

Країни Південної, Південно-Східної, Центральної Азії та середнього сходу в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Проголошення незалежності Індії. Діяльність Махатми Ганді. Поділ країни: Індійський союз та Пакистан. Політика Англії та США по відношенню до Індії. Війна в Кашмірі. Проголошення Індії республікою та нова конституція. Уряд Дж. Неру. Проголошення республіки Пакистан. Серпнева революція у В'єтнамі, утворення ДРВ. Проголошення СРВ, об'єднання двох республік. В'єтнамська війна. Виникнення політичних партій у Камбоджі. Захоплення влади Пол Потом. Проголошення республіки Індонезія. Президентство Сукарно. Проголошення незалежності Філіппін. Становище Туреччини після закінчення Другої світової війни. Приєднання Ірану до Багдадського пакту. Проголошення Ісламської республіки Іран. Ірано-іракська війна та її наслідки. Соціально-економічна структура Афганістану після Другої світової війни. Політика уряду М. Дауда. Квітнева революція 1978 року. Прихід до влади руху «Талібан». Держави Центральної Азії після Другої світової війни. Незалежний розвиток таких країн, як: Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизстан.

Арабські країни. Ізраїль. Країни Африки в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Створення держави Ізраїль. Арабо-ізраїльські війни. Сирія в складі Об'єднаної Арабської республіки. Прихід до влади партії Баас. Внутрішня та зовнішня політика Лівану на

сучасному етапі. Хашимітське королівство Йорданія. Піднесення національно-визвольного руху в Іраку після Другої світової війни. Диктатура Саддама Хусейна. Ірако-іранська війна. Агресія проти Кувейту. Операція «Буря в пустелі». Арабські країни Африки: Єгипет, Туніс, Алжир, Лівія, Марокко. Правління Муамара Каддафі. «Арабська весна» (2010–2011). Тропічна та Південна Африка після Другої світової війни. «Рік Африки» (1960) та поява 17 нових держав. Виникнення режимів соціалістичної орієнтації в Малі, Беніні, Буркіна-Фасо. Проголошення расистської доктрини апартеїду. Прихід до влади Нельсона Мандели.

Ранній Новий час країн Європи.

Політична карта Європи та міжнародна обстановка на початок XVI ст. Великі географічні відкриття й виникнення колоніальної системи. Німеччина в XVI – першій половині XVII ст. Реформація в Європі. Вестфальська система міжнародних відносин після Тридцятирічної війни. Політична боротьба в Німеччині наприкінці XVI – на початку XVII ст. Культурний розвиток Німеччини в XVI – на початку XVII ст. Швейцарія в XVI – першій половині XVII ст. Католицька церква в ранній новий час. Контрреформація. Іспанія в XVI – першій половині XVII ст. Нідерланди в XVI – першій половині XVII ст. Італія в XVI – першій половині XVII ст. Англія в XVI – першій половині XVII ст. Англія за правління перших Стюартів. Внутрішня політика перших Стюартів. Франція в XVI – першій половині XVII ст. Кардинал Рішельє – перший міністр Людовіка XIII. Країни Північної Європи в XVI – першій половині XVII ст. Реформація і контрреформація в Австрії. Угорщина, Трансільванія й Валахія в XVI – першій половині XVII ст. Міжнародні відносини в XVI – першій половині XVII ст. Тридцятилітня війна.

Європа і Америка в XVII–XVIII ст.

Епоха мануфактурного капіталізму в Європі. Економічне зростання провідних країн Заходу в період промислового перевороту. Англійська революція XVII ст. Англія у XVIII ст. Промислова революція і Північноамериканські колонії Англії у XVII–XVIII ст. Війна Північноамериканських колоній Англії за незалежність й утворення США. Ідеологія «батьків-засновників» США. Латинська Америка в другій половині XVII–XVIII ст. Визвольні революції в іспанських колоніях Америки.

Феодално-абсолютистський лад в країнах Європи та Америки в другій половині XVII–XVIII ст.

Абсолютна монархія у Франції в другій половині XVII – 80-х роках XVIII ст. Формування ідеології французького Просвітництва. Французька революція XVIII ст. Іспанія, Португалія, Італія в другій половині XVII–XVIII ст. Німеччина після Вестфальського миру. Пруссія за Фрідріха II. Німецьке Просвітництво. Скандинавські країни після Вестфальського миру. Володіння Габсбургів в середині XVII ст. Реформи Марії Терезії та Йосипа II. Трансільванське князівство в XVII–XVIII ст. Балканський півострів під владою Туреччини. Албанія у XVII–XVIII ст. Молдавія і Валахія під турецьким пануванням у XVII–XVIII ст. Основні проблеми міжнародних відносин в другій половині XVII–XVIII ст. Семирічна війна. Війна за «іспанську спадщину». Північна війна 1700–1721 рр. Англо-голландське колоніальне суперництво. Створення французької колоніальної системи. Англо-французьке суперництво. Війна королеви Анни.

Європа наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Встановлення військової диктатури Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни. Війна між Францією і Росією. Перша реставрація та «Сто днів» Наполеона. Битва при Ватерлоо і її наслідки. Друга реставрація Бурбонів. Європа в роки Французької революції та наполеонівських війн. Антифранцузькі коаліції. Віденський конгрес. Причини утворення, мета й діяльність «Священного союзу». Економічний розвиток Франції у 1815–1830 рр. Ірландський національно-визвольний рух. Колоніальні загарбання Великобританії в 1815–1850 рр. Революції 1848 – 1849 рр. в Європі. Уроки революції 1848–1849 рр. у Франції. Рейнський та Германський союзи. Німецькі держави у першій половині XIX ст. Характер німецької революції 1848–1849 рр. і причини її поразки. Революція 1847–1849 рр. у Австрії.

Країни Європи в період формування індустріальної економічної системи.

Англія – «майстерня світу». Робітничий рух в Англії у 50-60-х роках XIX ст. Тред-юніони. Франція в роки Другої імперії. Бонапартистська політична система. Економічний розвиток Франції у 50–60-х рр. Соціально-економічний розвиток Італії 50–60-х рр. XIX ст. Об'єднання Італії. Економічний розвиток Німеччини у 50–60-х рр. XIX ст. Поглиблення промислового перевороту. Технічні досягнення в основних галузях виробництва. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Франко-пруська війна й завершення об'єднання Німеччини. Проголошення Німецької імперії. Соціально-економічний розвиток Австрійської імперії в 50–60-х XIX ст. Проголошення Австро-Угорської імперії та її зовнішня і внутрішня політика у другій половині XIX ст. Промисловий переворот. Аграрні відносини. Політична реакція у 50-х рр. Іспанія, Португалія в XIX ст. Голландія, Бельгія і Швейцарія XVII – XIX ст. Швеція в другій половині XVII ст. Боротьба за панування на Балтійському морі. Війни Карла XII. Занепад Швеції після Північної війни. Датсько-Норвезьке королівство у XVII–XVIII ст. Національне відродження у Валахії та Молдавії. Адріанопольський договір. Валахія й Молдавія напередодні революції 1848 р.

Країни Північної та Латинської Америки в кінці XVIII–XIX ст.

Соціально-економічний розвиток США наприкінці XVIII і в першій половині XIX ст. Промисловий переворот. Зовнішня політика США на початку XIX ст. США і наполеонівські війни. Англо-американська війна 1812–1815 рр. Громадянська війна в США й Реконструкція Півдня. Економічні наслідки війни. Розстановка політичних сил. «Чорні кодекси». Ку-клукс клан. Початок Реконструкції Півдня. Війна за незалежність у Латинській Америці й утворення самостійних держав. Звільнення Колумбії. Війна за незалежність на Ла-Платі. Звільнення Чилі й Перу. Війна за незалежність в Мексиці. Визвольний рух в Бразилії. Закінчення Війни за незалежність. Підсумки визвольної боротьби. Англійські завоювання Нової Франції. Канада й війна за незалежність у Північній Америці.

Індустріально розвинені країни світу в кінці XIX – на початку XX ст.

Франція в кінці XIX – на початку XX ст. Створення Паризької комуни. Політичний устрій і соціально-економічні заходи Комуни. «Панамська афера». Колоніальна політика Франції у 80 – 90-х рр. XIX ст. Франко-російський союз. Імперська конституція 1871 р. Місце Пруссії в Німецькій імперії. Політичні партії та їхні програми. Робітничий рух у Німеччині наприкінці XIX ст. «Надзвичайний закон» проти соціалістів. Зовнішня політика Німеччини в роки канцлерства О. фон Бісмарка. Економічний розвиток Англії у 70 – 90-х рр. XIX ст. Політичні партії та їхні програми. Другий кабінет Гладстона. Виборча реформа 1884 р. Робітничий рух. Новий тред-юніонізм. Колоніальна політика Англії у 70 – 90-х рр. XIX ст.

Політичні наслідки об'єднання Італії. «Права» при владі. Соціально-економічний розвиток Італії у роки правління «правої». Відхід Італії від Троїстого союзу. США в кінці XIX – на початку XX ст. Республіканські президентства Гаррісона й Маккінлі. Монетно-тарифне питання. Чотири нових штати. Марксизм як соціально-політичне та філософське вчення у XIX – на початку XX ст.

Світ на межі XIX-XX ст.

Міжнародні відносини в кінці XIX – на початку XX ст. Марокканська криза 1905 р. Альхесіраська конференція. Англо-російська угода 1907 р. Боснійська криза. Угода Росії з Італією. Потсдамська угода. Друга марокканська криза. Італо-турецька війна. Англо-німецькі переговори про морські озброєння. Балканські війни. Перша світова війна. Вступ у війну Туреччини. Кавказький фронт. Військові дії у колоніях. Військові дії на морських театрах. Наслідки кампанії 1914 р. Хід війни у 1915–1916 рр. Військові плани Антанти й центральних держав. Поразка Німеччини та її союзників. Комп'єнське перемир'я. Економічний курс В. Вільсона. Політична боротьба. Вибори 1916 р. Американський «нейтралітет». Вступ США у війну. Наслідки найважливіших соціально-економічних, політичних, культурних, національних та інтернаціональних процесів останньої третини XIX – початку XX ст. Проблеми зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Країни Європи та Америки у першій половині XX ст.

Політична карта Європи та міжнародна обстановка в новітній період. Версальсько-Вашингтонська система. Листопадова революція в Німеччині (1918–1919 рр.). Диктатура націонал-соціалістів у Німеччині (1933–1939 рр.). Перші кроки Гітлера при владі. Мілітаризація Німеччини. Німецько-радянські відносини. Великобританія 1918–1939 рр. Франція 1918–1939 рр. Мюнхенська політика правлячих кіл. Розкол Народного фронту. Іспанська монархія після Першої світової війни. Португалія 1918–1939 рр. Наслідки Першої світової війни для Італії. «Похід» фашистів в Рим, і прихід до влади фашизму. Румунія 1918–1939 рр. Греція 1918–1939 рр. Албанія 1918–1939 рр. Президентські вибори 1932 р. та прихід до влади уряду Ф. Рузвельта. «Новий курс» Рузвельта – початок «нової ери» розвитку американського капіталізму. Канада 1918–1939 рр. Країни Латинської Америки у 1918–1939 рр. Друга Світова війна.

Країни Західної та Центральної Європи в другій половині XX ст.

Вплив Другої світової війни на розвиток капіталізму як соціально-економічної системи. Зміни в капіталістичній економіці. Економічне й політичне становище Великобританії після Другої світової війни. Великобританія і «план Маршалла». Великобританія – учасник Північноатлантичного блоку (НАТО). Її участь у «холодній війні». Політичне й соціально-економічне становище Франції після Другої світової війни. Четверта республіка. Конституція Четвертої республіки. Зовнішня і внутрішня політика де Голля. Політичні, економічні й духовні наслідки краху нацизму для німецького народу. Рішення Берлінської (Потсдамської) конференції з німецького питання. Політика окупаційних властей. Політичне життя в окупаційних зонах і формування партійно-політичної системи на заході Німеччини. Утворення НДР та ФРН. Берлінська криза 1948 р. Особливості входження території колишньої НДР в єдину Німеччину. Парламентські вибори 1998 р. Уряд Г. Шредера. Іспанія після Другої світової війни. Економічне й політичне становище

Португалії в перше післявоєнне десятиліття. Зовнішня політика Австрії в період однопартійних урядів.

Країни Південної та Південно-Східної Європи

Політичне становище Італії після звільнення від фашизму. Урядова коаліція п'яти партій. Кабінет Б. Краксі. Повернення до влади християнських демократів. Кабінет Андреотті. Радянсько-італійські відносини. Визволення Греції силами народно-визвольної армії (ЕЛАС). Створення органів народної влади в Греції Англійська інтервенція. Варкізська угода. Наступ монархо-фашизму. Повернення короля. Боротьба грецького народу за демократизацію суспільства. Основні тенденції політичного, економічного та соціального розвитку Угорщини, Румунії й Албанії після Другої світової війни. Перемога сталінської орієнтації на радянську модель соціалізму та утвердження тоталітарних режимів. Демократичні революції 1989–1990 рр. і розвиток процесу демократизації.

Країни Північної та Латинської Америки у другій половині ХХ ст.

Зміни в світових позиціях і ролі США після Другої світової війни. Початок «холодної війни» в міжнародних відносинах і зовнішня політика США. «Доктрина стримування». Зовнішня політика США в період президентства Кеннеді. Доктрина «гнучкого реагування». Політика «наведення мостів». «Карибська криза». «Доктрина Ніксона». Радянсько-американські відносини в 1968–1976 рр. Космічні програми США та СРСР. «Холодна війна». Соціально-економічна політика адміністрації Рейгана. «Рейганоміка». Нові досягнення НТР й американське суспільство. Виборча кампанія 2000 р. Перемога Дж. Буша-молодшого. Зміни у внутрішній та зовнішній політиці. Програма Б. Обама. Підсумки Другої світової війни для Канади. Політичне життя й зовнішньополітичні орієнтири Канади в 1950–1960-х рр. Зовнішня політика Канади в другій половині 1980-х – початку 1990-х рр. Латинська Америка в перше повоєнне десятиріччя. Латинська Америка на рубежі ХХ-ХХІ ст. Характерні особливості розвитку великих латиноамериканських країн на сучасному етапі. Чилі. Бразилія. Мексика. Аргентина. Характерні видозміни у форматі міжнародних відносин після 11 вересня 2001 р.

Давні слов'яни

Витоки та походження давніх слов'ян. Слов'яни в стародавній історії Центрально-Східної Європи. Писемні джерела про слов'ян V–VIII ст. Формування західно-, східно- та південнослов'янського етносів. Економічний розвиток давніх слов'ян. Суспільний лад та соціальні відносини. Культура давніх слов'ян.

Південні слов'яни в VI–XV ст.

Процеси становлення ранньофеодальної Болгарської держави в VII-першій половині IX ст.; особливості формування давньоболгарської народності та соціально-економічний розвиток Першого Болгарського царства в VI–IX ст. Етапи утворення Другого Болгарського царства. Сербські землі в VII – першій половині XV ст. Перші державні утворення на території Чорногорії. Об'єднання Зети з Рашкою та його наслідки. Венеція й Османська імперія в боротьбі за Зету. Виникнення й розвиток Боснійської держави. Македонія в VII–XV ст. Хорватські землі в IX – першій половині XV ст. Перші історичні відомості про словенців. Дубровницька республіка й Далмація в X–XV ст. Становлення культури південних слов'ян в VII–XI ст.

Західні слов'яни в VI–XV ст.

Розселення полабсько-поморських племен. Боротьба полабських слов'ян з франками. Вендська держава слов'ян. Підкорення полабських слов'ян німцями. Утворення й розвиток польського князівства. Правління Мешко I та за його наступників. Правління Людовіка Анжуйського. Кревська унія 1385 р. Обставини і причини війни проти Тевтонського ордену. Грюнвальдська битва. Тринадцятилітня війна (1454–1467 рр.) і її наслідки для Польщі. Великоморавська держава. Просвітницька діяльність Кирила й Мефодія. Чеське королівство в IX–XV ст. Приєднання словацьких земель до Угорського королівства. Словацькі землі під владою Арпадів та Анжуйської династії.

Процеси державотворення у східних слов'ян на території Північно-Східної Європи

Територія й населення Північно-Східної Європи з найдавніших часів до середини XIII ст. Північно-Східна Русь у складі Київської держави. Утворення Володимиро-Суздальського князівства. Андрій Боголюбський. Боротьба Новгорода з німецькою та шведською агресією. Монгольська навала на Північно-Східну Русь. Утворення Золотої Орди. Північно-Східна Русь під владою Золотої Орди. Участь Золотої Орди у внутрішньополітичній боротьбі північно-східних князів. Піднесення Москви і початок об'єднання північно-східних земель. Утворення Московської князівства. Князювання Івана III (1462–1505 рр.). Відносини султанської Туреччини та Кримського ханства з Московією.

Південнослов'янські землі в складі Османської імперії та національно-визвольні рухи у другій половині XVII–XVIII ст.

Південнослов'янські землі в складі Османської імперії. Соціально-економічне становище болгарських земель. Визвольна боротьба болгарського народу проти османського іґа під час Тирновського (1685 р.) і Чипровецького (1688 р.) повстань. Становище Сербії наприкінці XVII ст. Переселення 1690 р. Сербія під владою Туреччини у XVIII ст. Серби в Габсбурзькій монархії. Боротьба хорватського народу проти турків-османів в XVI– на початку XVII ст. Словенські землі в XV–XVIII ст. Дубровницька республіка й Далмація в XVI–XVIII ст. Черногорські землі наприкінці XVII– у XVIII ст. Боснія та Герцеговина у складі Османської імперії. Соціально-економічні відносини. Культурний розвиток у XVI–XVIII ст.

Польські, чеські та словацькі землі в другій половині XVI–XVIII ст.

Польсько-литовські відносини. Люблінська унія 1569 р. Берестейська унія 1596 р. Зовнішня політика Речі Посполитої. Економічний і політичний занепад Польщі. Правління Михайла Корибути Вишневецького та Яна III Собеського. Перший поділ Речі Посполитої. Реформи 70 – 80-х рр. XVIII ст. Конституція 3 травня 1791 р. Торговицька конфедерація. Другий поділ Польщі. Повстання під керівництвом Т. Костюшка. Третій поділ Речі Посполитої.

Чеські землі в XVI–XVIII ст. Словацькі землі в XVI–XVIII ст. Річ Посполита.

Московська держава в XVI–XVII ст.

Реформація та контрреформація на словацьких землях. Становлення Московського самодержавства. Зміцнення самодержавства за Івана IV Грозного. Завоювання Казані й Астрахані. Казанські реформи. Приєднання Поволжя. Приєднання Ногайської Орди. Лівонська війна. Московське царство в період «Смутних часів» (кінець XVI – початок XVII ст.). Лжедмитрій II. Перехід Речі Посполитої до відкритої інтервенції. Шведська інтервенція. Боротьба народів Росії проти інтервентів. Земський собор 1613 р. і початок

правління Романових. Столбовський мир. Деулінське перемир'я. Московська держава у першій половині XVII ст. Правління перших Романових. Козацько-селянська війна під проводом С. Разіна. Приєднання Лівобережної України. Російсько-польська війна 1654–1667 р.

Московське царство в другій половині XVII-XVIII ст.

Соціально-економічний і політичний розвиток Московської держави в другій половині XVII ст. Міські повстання в середині XVII ст. Повстання в Москві 1662 р. Народні рухи після другої селянської війни. Соловецьке повстання. Зовнішня політика Московського царства в другій половині XVII ст. Війна з Річчю Посполитою. Російсько-шведська війна. Кардиський мир. Турецько-татарська агресія в Україні. Андрусівське перемир'я. Перетворення Московського царства на імперію. Правління Софії. Бахчисарайський мир. «Вічний мир» з Річчю Посполитою. Кримські походи. Початок правління Петра I. Перетворення Росії в абсолютну монархію. Внутрішня та зовнішня політика Росії в другій чверті XVIII ст. Росія у період правління Катерини II. Зовнішня політика Російської імперії в другій половині XVIII ст.

Росія (СРСР) в 1917–1945 рр.

Лютневі події 1917 р. в Петрограді. Утворення Тимчасового уряду. Передумови та причини подій жовтня 1917 р., прихід до влади в Росії більшовиків; революційні події 1917 р. в розвитку й конкретно-історичних умовах; господарське життя, політичний устрій в країні; зміни, викликані перемогою Рад. Громадянська війна в Росії. Нова економічна політика та її наслідки. Утворення СРСР. Історична необхідність індустріалізація Союзу РСР. Політика терору. Витоки каральної політики. Перші показові процеси. «Імперія ГУЛАГ». Політичні процеси 1930-х рр. Єжовщина. Зовнішня політика СРСР в міжвоєнний період. Радянсько-фінська війна. Напад Німеччини на СРСР. Оборона радянських військ на московському напрямі. Битва за Дніпро. Наслідки Другої світової війни для Радянського Союзу; причини зростання міжнародного авторитету СРСР, участь у роботі ООН.

СРСР в другій половині XX ст.

Зміни в міжнародній обстановці після Другої світової війни. Початок «холодної війни». Утворення двох світових систем. Смерть Й. Сталіна. Боротьба за владу в партії та державі. Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток в період хрущовської «відлиги». Основні складові частини десталінізації в 1956–1964 рр.; непослідовність процесів демократизації суспільно-політичного життя; реакція суспільства на діяльність М. С. Хрущова. Усунення від влади М. Хрущова. СРСР в роки «застою» (1964–1985 рр.). Господарська реформа (1965–1967 рр.). Дисидентський рух. «Перебудова» та розпад СРСР, утворення незалежних держав. Російська Федерація в пострадянську добу. Проголошення державного суверенітету. Б. Єльцин. Початок радикальних економічних реформ. Міжнаціональні суперечності. Перша Чеченська війна. Президентські вибори 1996 р. Труднощі формування ринкової економіки. Соціальна поляризація. Серпнева криза 1998 р. Друга Чеченська війна. Президентські вибори 2000, 2004, 2008 та 2012, 2018 рр. В. Путін. Основні тенденції внутрішньої політики. Зовнішня політика після 1991 р. Росія і країни СНД. Російсько-українські взаємини. Росія й Захід.

Слов'янські держави Центральної й Південно-Східної Європи в XX ст.

Польща в 1918–1941 рр. Відновлення незалежності. Ю. Пілсудський. Економічне і політичне становище Польщі у 1929-1939 рр. Німецька та радянська агресії проти Польщі. Чехословаччина в 1918-1939 рр. Створення Чехословацької республіки. Діяльність Т. Масарика. Гітлерівська агресія проти Чехословаччини. Зовнішня політика Чехословаччини в середині 30-х рр. Е. Бенеш. Чехословацько-радянський договір, Судетська проблема. Мюнхенський диктат. «Друга республіка». Розчленування й окупація Чехословаччини. Югославія в 1918–1941 рр. Створення та розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (1918–1929 рр.). Югославія в період монархічної диктатури (1929–1941 рр). Болгарія в 1918–1941 рр. Правління А. Ляпчева (1926-1931 рр.). Болгарія в період монархо-фашистського режиму й підготовки до війни. Західні та південні слов'яни в роки Другої світової війни. Встановлення тоталітарних політичних режимів в країнах Центральної й Південно-Східної Європи. «Празька весна» 1968 р. та її придушення; причини назрівання кризи суспільного життя. Антитоталітарні демократичні революції 1989-1990-х рр. Громадянська війна в Югославії. Вступ країн регіону до НАТО і ЄС.

Рекомендована література

- Балух В. О. Історія античної цивілізації: підруч. для студ. вищ. навч. закл. – Чернівці : Наші кн., 2008. – Т. 1 : Стародавня Греція. – 654 с.; Т. 2 : Стародавній Рим. – 847 с.; Т. 3 : Практикум. – 542 с.
- Балух В.О. Візантиністика: Курс лекцій. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 606 с.
- Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: у 2-х т. – Чернівці : Наші кн., 2009. – Т.1: Раннє Середньовіччя: курс лекцій. 497 с.; 2010. – Т.2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. – 616 с.
- Блок М. Феодальне суспільство. – Київ : Всесвіт, 2001. – 528 с.
- Бродель Ф. Матеріальна цивілізація. Економіка і капіталізм XV–XVIII ст. – Київ, 1995. – Т. 1: Структури повсякденності: можливе і неможливе. 548 с.; Т. 2: Ігри обміну. – 596 с.; Т.3: Час світу. – 636 с.
- Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. 6-те видання. – Київ : Істина, 2009. – 768 с.
- Головченко В. І., Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.) : навч. посіб. для студентів гуманітар. спец. – Київ : Либідь, 2010. – 520 с.
- Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М. Кривошея І. І. Історія середніх віків. Практикум. Частина І: навч. посібник. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр Візаві, 2014. – 574 с.
- Дахно І.І. Історія країн світу: Довідник / І.І. Дахно. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 814 с.
- Дахно І.І. Історія країн світу: Довідник. – Київ : Центр учб. літ., 2007. – 816 с.
- Дейвіс Н. Європа. Історія. – Київ : Основи, 2000. – 1156 с.
- Збірник документів з Нової історії країн Азії та Африки : навч.-метод. вид. / Кіровоград. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка ; упоряд: О. Ковальков, В. Філоретов. – Кіровоград, 2012. – 344 с.
- Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навч. посіб. – Чернівці : Книги – XXI, 2004. – 384 с.
- Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студентів ВНЗ / за ред. Л. М. Маймескулова. – Харків : Право, 2013. – 520 с.

- Історія європейської ментальності / за ред.. П. Дінцельбахера. 2-е вид., допов. / Переклав з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2019. – 632 с.
- Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ століття). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. – Київ : Либідь, 2001. – 632 с.
- Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. ХХ – початок ХХІ ст. : Навч. посіб. 2-ге вид., без змін (В.Ф. Салабай, І.Д. Дудко, М. В. Борисенко, М.П. Чуб. – К.: КНЕУ, 2008. – 368 с.
- Історія сучасного світу: соціально-політична історія ХV – ХХ ст.: Навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; За ред. Ю. А. Горбаня. – Київ : Знання, 2007. – 439 с.
- Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти : навч. посібник. – Київ : Либідь, 2009. – 352 с.
- Кириченко В.П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки – Київ : Либідь, 2002. – 168 с.
- Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки. – Львів: Афіша, 2005. – 430 с.
- Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. – Київ : Знання, 2009. – 751 с.
- Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: підруч. для студ. істор. спец. вищ. навч. закл. – Київ : Либідь, 2006. – 589 с.
- Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. – Київ : Либідь, 2006. – 326 с.
- Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. – Київ : Атика, 2009. – 624 с.
- Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. – Київ : Атика, 2009. – 624 с.
- Мартиненко А. К., Мартиненко Б.А. Міжнародні відносини 1945–1975 років : Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – Київ : Ліра, 2007. – 366 с.
- Марущак М. Й. Історія дипломатичних відносин у ХХ сторіччі. Вінниця : Нова кн., 2008. – 368 с.
- Міжнародні організації: Навч. посібник / (за ред. Козака Ю. Г., Ковалевського В.В., Кутайні З. – Київ: Центр учб. літ., 2007. – 440 с.
- Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства : навч. посіб. – Київ : Либідь, 1996. – 351 с.
- Поп Ю.І. Нова історія країн Азії і Африки (ХVІ – поч. ХХ ст.): підручник. – Київ : ВЦ Академія, 2012. – 376 с.
- Попович М. Червоне століття. – Київ : АртЕк, 2007. – 888 с.
- Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. – Київ : Либідь, 2000. – 736 с.
- Рубель В.А. Історія цивілізацій доколумбової Америки. – Київ : Либідь, 2005. – 504 с.
- Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (ХVІІІ – друга половина ХІХ ст.) – Київ : Либідь, 2007. – 560 с.
- Священко З. В. Історія Росії ХVІІІ – початку ХХ століття. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. – 558 с.
- Священко З. В. Історія слов'янських народів: навчальний посібник: в 2 ч. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2011. – Ч. 1: Південні і західні слов'яни з найдавніших часів до середини ХVІІ ст.; Ч. 2. Московська держава в ХІІ – ХVІІ ст.

- Священко З.В. Новітня історія слов'янських народів : навчальний посібник : в 2 ч. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 1. (1918 – 1945). – 479 с.
- Сіромська Р. Історія Західної Європи та Америки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. : Практикум для студентів іст. фак-ту. Частина друга. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 212 с.
- Сокирська В. В. Нова історія країн Європи та Америки: Навчальний посібник. У двох частинах. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2013.
- Сокирська В.В. Новітня історія країн Європи та Америки: Навчальний посібник. У двох частинах. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2013.
- Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця ХVІ ст.: Навч. посібник. – Київ : Перун, 1996. – 496 с.
- Чорний В. П. Історія Болгарії. – Львів: ПАІС, 2007. – 404 с.
- Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ столітті: Курс лекцій: Навчальний посібник. – Київ : Либідь, 1996. – 416 с.
- Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки ХХ ст.: Курс лекцій: Навчальний посібник. – Київ : Либідь, 1997. – 269 с.
- Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття. – Київ : Генеза, 2005. – 816 с.
- Medium aevum. Середні віки / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. – Львів, 2010.

Тестові завдання з дисципліни «Археологія України» для вступників передбачають виявлення у вступників рівня засвоєння знань навчально-програмового матеріалу за такими темами:

Археологія як наука. Історія розвитку археології.

Походження терміну «археологія». Формування археології як самостійної науки. Визначення археології як науки. Місце археології серед інших історичних дисциплін. Предмет археології. Об'єкт археології. Своєрідність вивчення історичного минулого в археології. Специфіка археологічного знання. Значення і роль археології в освіті та вихованні молоді. Археологічні джерела та їх специфіка у пізнанні минулого.

Розвиток археології в Україні. Накопичення археологічних знань у середні віки. Перші дослідження археологічних пам'яток в Україні. Зародження археології в Україні як науки. Провідні археологічні центри. Здобутки української археології у другій половині XIX і на початку XX ст. Археологія України в радянський період. Сучасна українська археологія. Українське законодавство про охорону, збереження і дослідження пам'яток археології.

Археологічні пам'ятки та загальні завдання їх дослідження. Археологічне законодавство.

Археологічні пам'ятки та їх характеристика. Артефакт. Археологічна пам'ятка. Археологічний комплекс. Археологічний об'єкт. Археологічна знахідка. Археологічні скарби. Основні види археологічних джерел. Стародавні поселення і поховання. Культові пам'ятки. Виробничі об'єкти. Технічні об'єкти. Мегалітичні споруди. Петрогліфи, писаниці, печерний живопис.

Поняття категорії «археологічна культура». Процес формування категорії. Визначення категорії. Зміст археологічної культури. Назви археологічних культур. Культурно-історичні області. Археологічна періодизація і хронологія, як важливий інструмент у вивченні далекого минулого. Історія формування археологічної періодизації. Сучасна археологічна періодизація. Співвідношення історичних та археологічних епох.

Закони України «Про охорону археологічної спадщини»; «Про охорону культурної спадщини». Поняття археологічної спадщини у законодавстві. Охорона археологічної спадщини. Адміністративні та кримінальні покарання за пошкодження та руйнування археологічної спадщини. Дозвільні документи на проведення археологічних досліджень.

Методи археологічних досліджень.

Польова археологія. Поняття про теорію і методологію наукового дослідження в археології. Нижчий і вищий рівні наукового археологічного дослідження, основні етапи досліджень в археології. Основні поняття польової археології. Археологічні розвідки. Методика розкопок стародавніх стоянок, поселень, городищ. Дослідження курганних насипів. Методика розкопок поховань. Застосування технічних засобів і механізмів під час археологічних розкопок. Польова документація при археологічних дослідженнях.

Лабораторно-кабінетні методи дослідження в археології. Камеральна обробка археологічних матеріалів. Консервація археологічних об'єктів. Реставрація пам'яток і знахідок. Проблема датування археологічних джерел. Основні способи і методи датування археологічних пам'яток. Застосування природничих і технічних наук у датуванні археологічних пам'яток. Калібровані дати в археології.

Лабораторно-кабінетні методи археологічного дослідження. Типологічний метод. Картографічний метод. Системно-комплексний метод. Ретроспективний метод. Порівняльно-етнографічний метод. Математично-статистичні методи.

Спеціальні методи в археологічних дослідженнях. Співпраця археології з гуманітарними науками. Археологія і спеціальні історичні дисципліни. Археологія і природничі науки. Археологія і фізика. Математика та інформатика в археологічних дослідженнях. Аерофоторозвідка в археології. Підводні археологічні дослідження.

Кам'яна доба

Початок заселення первісною людиною території сучасної України. Загальна характеристика ашельської епохи. Способи виготовлення найдавніших кам'яних знарядь праці. Ашельська стоянка поблизу с. Королеве в Закарпатті.

Загальна характеристика мустьєрської епохи. Мустьєрські стоянки Киїк-Коба в Криму та Молодова-1 в Чернівецькій області. Вдосконалення способів виготовлення кам'яних знарядь праці, зміни в господарюванні первісної людини.

Загальна характеристика пізнього палеоліту. Прогрес у розвитку виготовлення кам'яних знарядь праці. Гінцівська стоянка на Полтавщині. Мізинська стоянка на Чернігівщині. Найдавніші наземні житлові будівлі. Перші пам'ятки первісної релігії та мистецтва. Загальна характеристика мезолітичної епохи. Криза мисливського господарства, розвиток рибальства і збиральництва. Широке застосування нової зброї – лука і стріл. Зміни у асортименті кам'яних знарядь праці. Осокорівська стоянка в Запорізькій області. Стоянка Мурзак-Коба в Криму. Найдавніші поховання людей.

Загальна характеристика неоліту. Криза кремінної індустрії виготовлення знарядь. Нові способи обробки каменю, спроби розширення сировинної бази. Криза старих способів господарювання. Поява і поширення скотарства і землеробства. Початок господарської спеціалізації серед колективів стародавніх людей. Поява керамічного посуду, плетіння і ткацтва, сіток, човна. Найвідоміші неолітичні пам'ятки України.

Енеоліт та бронзова доба

Загальна характеристика мідного віку. Основні археологічні культури мідного віку на теренах України.

Трипільська культура, її хронологія та періодизація. Трипільські поселення і житлові будівлі. Трипільські «протоміста». Матеріальна культура, господарство, релігійні вірування носіїв трипільської культури. Поховання трипільців.

Середньостогівська культура, кераміка, знаряддя праці, господарство. Ямна культура. Михайлівське поселення на Дніпрі. Поховальні пам'ятки. Керамічні і кам'яні вироби, господарство, транспортні засоби.

Загальна характеристика бронзового віку. Бронзолivarне ремесло. Зміни у господарській діяльності.

Катакомбна культура, її поховальний обряд, кургани-святилища, керамічний посуд, вироби з бронзи, каменю та кісток тварин.

Зрубна культура, її поселення, господарство. Бронзолivarне ремесло, керамічний посуд, основні знаряддя праці, зброя, прикраси. Особливості поховального обряду.

Білогрудівська культура, характеристика її поселень, попелища на поселеннях. Характеристика керамічного посуду, господарство, перші сліди чорної металургії в Україні. Вироби з бронзи, каменю та кісток. Обряд поховання.

Бондарихинська культура, її хронологія та ареал поширення. Неукріплені та укріплені поселення, домобудівництво. Бронзоліварне та залізоробне ремесла. Обряд поховання.

Ранній залізний вік

Поняття «ранній залізний вік» і його зміст. Історичні передумови освоєння людством чорного металу. Процес опанування залізом у Європі. Перші осередки чорної металургії на території України. Зародження і розвиток ковальства. Революційна роль освоєння заліза в соціально-економічному розвитку стародавніх народів. Періодизація епохи раннього залізного віку.

Чорноліська культура, її ареал і хронологія. Кіммерійці як перший народ на теренах України. Поховальні пам'ятки кіммерійців. Кіммерійське образотворче та прикладне мистецтво, монументальна скульптура. Хронологія та проблеми етнокультурної ідентифікації пам'яток кіммерійців.

Степова Скіфія і Сарматія. Короткі історичні дані про скіфів у степах Північного Причорномор'я і Приазов'я. Поселення і городища скіфів. Кам'янське поселення на Дніпрі. Матеріальна культура і господарство скіфів. Поховальні пам'ятки скіфів. Сарматська культура, її періодизація. Обряд поховання у сарматів. Господарство і побутова культура сарматів. Сарматська зброя, спорядження бойового коня.

Лісостеп Лівобережної України в скіфську добу. Група пам'яток в басейні р. Ворскла. Загальна характеристика городищ, неукріплених поселень, поховальних пам'яток. Більське городище, історія його досліджень. Поховальні пам'ятки Більського городища. Група курганів в урочищі Скоробір. Більське городище і проблема міста Гелона.

Група пам'яток у басейні р. Псел. Загальна характеристика городищ, не укріплених поселень, могильників. Характеристика обряду поховання.

Група пам'яток в басейні р. Сула. Загальна характеристика городищ. Загальна характеристика не укріплених поселень. Могильники і кургани Посулля, їх особливості.

Група пам'яток у басейні Сіверського Дінця. Загальна характеристика городищ, не укріплених поселень, курганних могильників. Характеристика обряду поховання.

Античні міста-держави у північному Причорномор'ї

Античні пам'ятки Північного Причорномор'я. Взаємодія кочовиків Великого Степу із грецькими містами-колоніями. Переодизація існування античних міст-колоній Північного Причорномор'я

Перше античне поселення на острові Березань. Матеріальна культура Березанського поселення. Культові пам'ятки, акрополь, поховальна обрядовість.

Ольвія, основні етапи історичного розвитку. Планування міста, оборонні споруди. Садиби і житла ольвіополітів. Громадські та культові споруди, агора, теменос. Некрополь Ольвії, поховальні традиції. Ольвійські монети.

Херсонес, коротка історія міста. Планування вулиць та кварталів. Фортешні стіни та захисні вежі. Громадські будівлі, господарські комплекси. Побутова культура мешканців Херсонесу, керамічний посуд, теракоти. Господарські заняття. Херсонеські монети. Некрополі, обряд поховання.

Боспорське царство. Пантікапей, короткі історичні дані про утворення та історію Боспорського царства. Площа та планування Пантікапея. Агора, громадські та культові будівлі. Оборонні споруди. Матеріальна культура, зразки творів мистецтва. Господарські заняття, ювелірне ремесло. Некрополь, поховальні традиції, Царський курган.

Археологічні культури I тис. н.е.

Зарубинецька культура. Хронологія і ареал поширення. Характеристика поселень. Традиції житлобудування. Аграрне господарство. Залізобробне і бронзоліварне ремесло, керамічне виробництво. Матеріальна культура. Поховальні пам'ятки.

Черняхівська культура та її локальні варіанти. Характеристика поселень. Городища та їх оборонні споруди. Могильники, обряд поховання. Характеристика керамічного посуду. Землеробство і тваринництво. Матеріальна культура. Культові пам'ятки.

Пеньківська культура. Характеристика поселень і житлових будівель. Ґрунтові могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси. Господарські заняття.

Лука-Райковецька культура. Характеристика поселень і житлових будівель. Ґрунтові могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси. Господарські заняття.

Салтівсько-маяцька культура, її хронологічні та територіальні межі. Характеристика поселень і житлових будівель. Ґрунтові, катакомбні та кремаційні могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси. Господарські заняття.

Волинцівсько-роменська культура, її хронологічна періодизація. Характеристика не укріплених поселень. Городища та їх оборонні споруди. Опішненське городище. Житлові та господарські будівлі. Могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, прикраси.

Археологія Давньоруської держави.

Загальна характеристика археологічних пам'яток часів Київської Русі. Формування давньоруської культури. Основні елементи матеріальної культури: житлове будівництво, керамічний комплекс, озброєння, знаряддя праці. Міста та городища давньої русі, історія їх дослідження. Монументальна архітектура Київської Русі. Ремесла та господарство давньоруського часу. Духовна культура Київської Русі в археологічному відображенні. Проблема співвіднесення писемних та археологічних джерел давньоруського часу. Могильники давньоруського часу. Обряд поховання дохристиянського часу та після запровадження християнства.

Давньоруські пам'ятки на Харківщині та історія їх дослідження.

Пізні кочівники за археологічними джерелами.

Печеніги та торки, їх відображення в писемних та археологічних джерелах. Археологічна карта пам'яток печенізького часу. Обряд поховання. Взаємодія печенізьких племен з населенням Давньої Русі.

Кипчаки-половці їх відображення в писемних та археологічних джерелах. Археологічна карта пам'яток печенізького часу. Обряд поховання. Половецька кам'яна скульптура. Взаємодія печенізьких племен з населенням Давньої Русі.

Археологічні пам'ятки золотоординського часу на території України. Поселенські пам'ятки. Городища, та неукріплені поселення. Проблема золотоординських «міст» на території України. Основні категорії матеріальної культури: житлове будівництво, керамічний комплекс; знаряддя праці та побутові речі; прикраси та одяг; озброєння. Могильники золотоординського часу. Обряд поховання Пам'ятки золотоординського часу на території Харківщини, історія їх дослідження.

Археологія козацької доби

Історія археологічного вивчення пам'яток козацького часу. Поселенські пам'ятки. Могильники. Основні категорії матеріальної культури: житлове будівництво. керамічний комплекс; знаряддя праці та побутові речі; прикраси та одяг; озброєння. Проблема співвіднесення писемних та археологічних джерел козацького часу.

Історія археологічного дослідження пам'яток козацького часу Слобожанщини.

Рекомендована література

- Абашина Н.С. М.Ю. Брайчевський про історичний зміст поняття "археологічна культура" та проблему культурної трансформації / Михайло Брайчевський. Вчений і особистість. - К.: Фенікс, 2002. – С. 25 -32. 2.
- Археологія доби українського козацтва XVI - XVIII ст. - К.: 1997. 11.
- Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізняк, К.П. Бунятян та ін. Київ: Либідь, 2005.
- Баран В.Д. Черняхівська культура. - К.: Наукова думка, 1981.
- Баран В.Д. Празька культура Подністров'я. - К., 1988.
- Баран В.Д. Давні слов'яни. Україна крізь віки. - К.: Альтернативи, 1998.
- Брайчевський М.Ю. Антська проблема в контексті візантійської історії // Археологія. - 1991. - №2.
- Бунятян К.П., Мурзин В.Ю., Симоненко О.В. На світанку історії. Україна крізь віки. Т.1. - К.: Альтернативи, 1998. 24. Бунятян К.П. Давнє населення України. Т.2– К.: Либідь, 1999
- Баран В.Д., Н. Козак. Д.Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. К., 1991.
- Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація / М. Ю. Відейко. К.: Наш час, 2008. 160 с.
- Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.
- Гаврилюк Н.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996.
- Геродот. Геродота турійця з Галікарнаса "Історій" книг дев'ять що їх називають музами. Переклад А.О. Білецького. - К.: Наукова думка, 1993. 32.
- Давня історія України. В трьох томах. - Київ, 1997-1999.
- Етнічна історія давньої України. Київ, 2000.
- Залізняк Л. Л. Первісна історія України. – К.: Либідь, 1999.
- Залізняк Л.Л. М.Ю. Брайчевський і походження слов'янських народів. / Михайло Брайчевський. Вчений і особистість. - К.: Фенікс, 2002. - С. 67-83.
- Зубарь В.М., Сон Н.А. Греки и римляне в Нижнем Поднестровье. К., 1998.
- Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середини XIV ст. К., 1996.
- Історія української культури. Т. 1: Історія культури давнього населення України К. : Наук. думка, 2001.
- Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русява А.С. Античні держави Північного Прочорномор'я. Україна крізь віки. Т.2. - К.: Альтернативи, 1998.
- Ковальова І. Ф. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці / І. Ф. Ковальова, В. М. Шалобудов, В. О. Векленко. – Дніпропетровськ, 2007.
- Мироненко К. М. Некрополь конфедератів Русі під Лубнами // Археологічний літопис Лівобережної України. 2002. Ч. 1 (11). С. 99-103.
- Мозолевський Б.М. Товста могила. - К.: Наукова думка, 1979.
- Моця Б.О., Толкачов Ю.І. Меджибізька фортеця // Археологія. №3. К., 2000.
- Нужний Д.О. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. К., 1992.

- Отрощенко В.В. До вивчення знакової системи зрубної спільності. Вчений і особистість. К.: Фенікс, 2002. С. 23-25.
- Пивоваров С. Нумінізматичні пам'ятки Буковини. Чернівці, 2002.
- Приходнюк О.М. Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI-XI ст. до н. е. - К.: Наукова думка, 1980.
- Приходнюк О.М. Пастирське городище / Михайло Брайчевський. Вчений і особистість. - К.: Фенікс, 2002. С. 43 - 50.
- Свистун Г. Є. Фортифікація салтівських лісостепових городищ. : дис. ... кан.-та іст. наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.04 – археологія. Київ: Інститут археології НАН України, 2019. 322 с.
- Свешніков І. К. Битва під Берестечком / І. К. Свешніков. Львів, 1993.
- Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996.
- Сминтина О.В. Ландшафт в контексті палеоекологічного підходу до вивчення культури: проблеми та перспективи. Записки історичного факультету ОНУ. Вип.. 11. Одеса, 2001. С. 143 – 151.
- Телегін Д.Я. Січі запорозьких козаків Низового Дніпра. К., 1991.
- Терський С. В. З історії української зброї XIII-XVIII ст.: сокири-бердиші та алебарди // С. В. Терський // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» «Держави та армія». 2005.- № 528. С.16-27.
- Троневиц П. О. Луцький замок. Луцьк, 2003.
- Харитоновна О. В. Скло козацьких пам'яток України XVII-XVIII ст.: джерелознавчий аспект: дис... Канд.. іст. наук : 07.00.06 / О. В. Харитоновна. – Дніпропетровськ, 2010.
- Чмихов М.О. Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. К: Либідь, 1992.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков П.Т. Археологія та стародавня історія України. - К: Либідь, 1992.

Ресурси

- Сайт Інституту археології Національної Академії Наук України
<http://www.iananu.org.ua>
- Сайт Інституту історії України Національної Академії Наук України -
www.history.org.ua.
- Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Віртуальне об'єднання «Вища школа» - www.vzvo.gov.ua
- Сайт Історія України від найдавніших часів і до сьогодення - www.teher.ucoz.com.
- Сайт Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України»
<http://www.vgosau.kiev.ua/>
- Сайт Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка
korolenko.kharkov.com